

Hållbar utveckling – En ny kurs för Norden

**Reviderad utgåva med mål och insatser
2005-2008**

Politiska huvudpunkter

Innehållsförteckning

1. Hållbar utveckling – en ny kurs för Norden	03
2. Hållbara konsumtions- och produktionsmönster	11
3. Den sociala dimension	13
4. Klimatförändringar och luftföroreningar	16
5. Biologisk mångfald och genetiska resurser – natur och kulturmiljö	19
6. Havet	22
7. Kemikalier	24
8. Livsmedel – säkerhet och hälsa	26
9. Energi	29
10. Transporter	31
11. Lantbruk	33
12. Skogsförvaltning	36
13. Fiske, fångst och akvakultur	38
14. Samarbete i närområdena	40
15. Allmänhetens deltagande och lokala Agenda 21	43
16. Genomförande och uppföljning	45

1. Hållbar utveckling – en ny kurs för Norden

1.1 Bakgrund

Statsministerdeklarationen om hållbar utveckling

I november 1998 antog de nordiska statsministrarna och de politiska ledarna för de självstyrande områdena deklarationen om ett hållbart Norden. Med de nordiska länderna avses i denna strategi också de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland.

“Ett hållbart Norden”

Oslo 9 november 1998

Vi, statsministrar från Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige, lagmanden på Färöarna, landstyreformanden i Grönland samt lantrådet på Åland: är eniga om att arbetet för en hållbar utveckling är en av de viktigaste utmaningarna inför 2000-talet.

Vi är medvetna om betydelsen av EU:s nya Amsterdambfördrag och slutsatserna från Europeiska Rådets möte i Cardiff i juni 1998 om hållbar utveckling i Europeiska Unionen, liksom av arbetet med den nordliga dimensionen i Europeiska Unionens politik, en Agenda 21 för Östersjöområdet (Baltic 21) verksamheten i AEPS (nu Arktiska Rådet), Barentsdeklarationen och samarbetet som en följd av vår gemensamma deklaration i Bergen om en hållbar energiförsörjning runt Östersjön.

Vi är överens om att följande mål bör vara vägledande för utvecklingen av ett hållbart Norden och en hållbar utveckling i våra närområden:

1. Nuvarande och kommande generationer skall tillförsäkras ett säkert och hälsosamt liv.
2. Ett hållbart samhälle måste grundas på demokrati, öppenhet och delaktighet i lokalt, regionalt och nationellt samarbete.
3. Den biologiska mångfalden och ekosystemens produktivitet skall bevaras.
4. Utsläpp av föroreningar till luft, mark och vatten skall inte överstiga gränserna för vad naturen tål.
5. Förnybara naturresurser måste nyttjas och vårdas effektivt inom ramen för sin återskapande förmåga.
6. Icke-förnybara naturresurser skall användas på ett sådant sätt att de naturliga kretsloppen värnas och förnybara alternativ utvecklas och stöds.
7. En hög medvetenhet om de åtgärder och processer som leder till hållbar utveckling måste skapas i samhället.
8. Principen om hållbar utveckling bör fortsatt integreras i arbetet inom alla samhällssektorer.
9. Ursprungsbefolkningens roll för skapandet av en hållbar utveckling bör framhävas.
10. Naturfrämmande ämnen som är skadliga för människan och naturen bör på sikt ej få förekomma.
11. Nödvändigt nytänkande bör stimulera till en effektivare användning av energi- och naturresurser.

Vi ger Nordiska Ministerrådet i uppdrag att, med ledning av dessa mål, utarbeta en tvärsektorieellt förankrad strategi för en hållbar utveckling i Norden och dess närområden. Strategin bör fokusera på områden där Norden har gemensamma intressen och särskilt goda förutsättningar att bidra till en hållbar utveckling och där det nordiska samarbetet skapar ett särskilt mervärde. Arbetet bör vara klart år 2000.

Under år 2000 antogs strategin för hållbar utveckling i Norden av statsministrarna och Nordiska Rådet. Strategin trädde i kraft 2001. Denna strategi innehöll mål och insatser för perioden 2001-2004 samt långsiktiga mål till och med 2020.

Revision av strategin

Den ursprungliga strategin framhåller att en uppföljning och revision ska göras och presenteras för statsministrarna och de politiska ledarna för de självstyrande områdena år 2004.

I mandatet för revideringen av strategin framhålls att strategin ska bidra till att stärka och påverka relevanta internationella processer bl a i EU, OECD och FN och att de sociala och ekonomiska dimensionerna ska ingå med större vikt i den reviderade strategin.

I den reviderade strategin har nya mål och insatser identifierats för perioden 2005-2008 medan de långsiktiga målen inte förändrats. Den reviderade strategin innehåller dessutom ett nytt kapitel, under tvärgående insatsområden, om hållbar produktion och konsumtion. Detta är ett bidrag till uppföljningen av genomförandeplanen från World Summit on Sustainable Development (WSSD) i Johannesburg. Vidare ingår det ett kapitel om den sociala dimensionen, med särskild vikt på befolkningsutveckling, folkhälsa samt utbildning och forskning.

Under de senaste åren har mycket skett såväl internationellt, regionalt som lokalt kring hållbar utveckling. Resultaten på världstoppmötet i Johannesburg 2002, där det antogs en omfattande genomförandeplan samt en politisk deklaration är en sådan större förändring. Inom den Europeiska Unionen kan särskilt framhållas resultatet från Göteborgstoppmötet, juni 2001, där det antogs en strategi för hållbar utveckling. I maj 2004 utvidgades unionen med 10 nya EU- medlemsländer. Ovanstående förändringar har inarbetats på olika sätt, och beaktats vid strategiarbetet.

Den reviderade strategin har sänts för yttrande till ca 120 icke-statliga nordiska organisationer (NGO:er). En av utmaningarna med att vidareutveckla det nordiska samarbetet med hållbar utveckling, är att ta fasta på flera av de synpunkter som framkommit.

De nordiska ländernas gemensamma utgångspunkt

Likheter och olikheter

Det finns många likheter mellan de nordiska länderna med hänsyn till samhällsstruktur och kulturell bakgrund. Det råder i de nordiska länderna särskilt gynnsamma betingelser för att bidra till en övergång till hållbar utveckling. Detta beror på politisk stabilitet, ett nära samarbete mellan regionens länder, väl fungerande rättsamhällen, samt välutbildade medborgare med en betydande omställningsförmåga. En rad gemensamma problem och utvecklingspotentialer skapar underlag för ett nära samarbete. Det finns en ambition att gemensamt skapa ett mervärde genom samarbete för en hållbar utveckling.

Samtidigt avspeglar arbetet med hållbar utveckling stora skillnader i betingelser och förutsättningar, som också gör sig gällande mellan de nordiska länderna. Det finns stora variationer mellan de nordiska länderna i relation till den samhällsekonomiska betydelsen av t ex fiske, lantbruk, skogsbruk och industri. Det

råder också stora skillnader mellan de utmaningar, som de enskilda länderna står inför, i samband med integrering av miljöhänsyn och hållbar utveckling.

Integration av hållbar utveckling

Statsministrarnas mål med hållbar utveckling ligger i förlängningen av den definition som gjorts inom Agenda 21, Riodeklarationen och Brundtlandkommissionen:

“En bæredygtig udvikling er .....en udvikling som opfylder nuværende generationers behov uden at bringe fremtidige generationers mulighed for at opfylde deres behov i fare. (.....). I sidste ende er bæredygtig udvikling dog ikke nogen endegyldig tilstand af harmoni, men snarere en ændringsproces hvor udnyttelsen af ressourcerne, styringen af investeringerne, retningen for den teknologiske udvikling og institutionelle ændringer kommer i overensstemmelse med fremtidige såvel som nutidige behov”.

En hållbar utveckling innehåller tre ömsesidigt beroende dimensioner: en ekonomisk, en social och en ekologisk dimension. En hållbar utveckling innebär att det etableras en bättre integrering av de tre dimensionerna, där den ekologiska dimensionen sätter de yttre ramarna.

Den ekologiska dimensionen av hållbar utveckling och integrering av miljöhänsyn har varit, och är fortfarande en mycket stor utmaning i Norden, och statsministerdeklarationen om hållbar utveckling lägger i sina formuleringar stor vikt vid den ekologiska dimensionen.

De nordiska välfärdsstaterna har, historiskt sett, lagt vikt vid integreringen av sociala hänsyn. Målet, att främja livskvalitet, baserat på gemensamma grundvärden, som rättvisa, jämlikhet, demokrati, öppenhet och engagemang. Dessa mål kommer även i fortsättningen att vara centrala.

Målsättningar när det gäller hälsa, sysselsättning och jämställdhet mellan könen ska utvecklas som en del av målen och insatserna för de enskilda sektorerna. Detta bör omfatta alla grupper, och gäller bl a en mer anpassad utformning av byggnader och infrastruktur. Om t ex handikappade ska uppnå full integrering i samhället, måste detta ske genom planering och praktiska insatser på en rad områden.

Agenda 21 samt deklarationen och genomförandeplanen från Verdenskonferansen i Johannesburg slår fast att jämställdhet mellan kvinnor och män, utgör en av förutsättningarna för genomförandet av Agenda 21 och för en hållbar utveckling. Även om de nordiska länderna internationellt sett har kommit långt i jämställdhetsfrågor, finns det ännu skillnader beträffande tillgång till ekonomiska resurser, makt och inflytande.

Några av vår tids största och svåraste utmaningar handlar om att skapa förutsättningar för välbästand i alla länder utan att det leder till underminering av jordens klimat, ekosystem och människors hälsa. Genom att i ökad omfattning satsa på s k miljödriven tillväxt

och välfärd kan man bidra till att lösa flera av dessa utmaningar. Industriländerna, inklusive de nordiska länderna, har ett ansvar att gå före i detta arbete. Omställningen till ett miljömässigt hållbart samhälle kan innebära väsentliga fördelar för ekonomisk utveckling och sysselsättning. Genom att integrera miljöhänsyn och hållbar utveckling i sektorpolitiken skapas möjligheter att främja tillväxt, sysselsättning och välfärd, och samtidigt får miljöhänsyn ökad uppmärksamhet. Utvecklingen av nya teknologier och ny kompetens kan medföra att det skapas nya marknader för produkter och tjänster samt även nya arbetsplatser. Detta gäller både i Norden och i närområdena.

Strategins syfte

Den nordiska strategin för hållbar utveckling ska vara utgångspunkt för en löpande omställning mot en hållbar utveckling i de nordiska länderna och i det nordiska samarbetet.

Denna strategi är den överordnade ramen, som är utgångspunkt för nordiska delstrategier och handlingsplaner. Den följer de överordnade prioriteringarna för det nordiska samarbetet.

Statsministrarna lägger vikt vid att principen om hållbar utveckling bör integreras i arbetet inom alla samhällssektorer och att deklarationens målsättningar preciseras i en tvärsektorieellt förankrad strategi för hållbar utveckling.

Strategin inriktas på sju insatsområden som är tvärgående: Hållbar produktion och konsumtion, den sociala dimensionen, klimat, biodiversitet, havet, kemikalier och livsmedelssäkerhet. Dessa tvärgående områden är särskilt relevanta för preciseringen av statsministerdeklarationens mål, som framhäver biodiversitet, förorening av luft, jord och vatten, användning av förnybara och icke-förnybara resurser, samt att användningen av hälso- och miljöfarliga ämnen upphör.

De tvärgående områdena utgör miljömässiga, hälsomässiga, sociala och ekonomiska utmaningar, där framgången kommer att vara beroende av en insats tvärs över sektorer med integrering av principen om hållbar utveckling. Därför är strategins 'hjulnav', att man för valda sektorer inriktar sig på arbetet med integrering av miljöhänsyn och hållbar utveckling. De sektorer som omfattas är energi, transporter, lantbruk, skogsbruk och fiske.

En bärande princip för det nordiska samarbetet för hållbar utveckling i denna strategi liksom i den ursprungliga strategin är att följa det nordiska land som har den högsta ambitionsnivån, använder det nordiska samarbetet som hävstång både nationellt och internationellt.

Nordiska insatser i internationellt fora

Syftet är att den nordiska strategin även ska fungera som en utgångspunkt i samband med gemensamma nordiska inspel i internationella förhandlingar om hållbar utveckling. Bland åtagandena från Johannesburg återfinns flera av den nordiska hållbarhetsstrategins prioriterade områden. De nordiska länderna

har bl a spelat en pådrivande roll både inför och i uppföljningen av världstoppmötet med arbetet med ett tioårigt ramverk av program för hållbar produktion och konsumtion.

Det nordiska samarbetet har också påverkat EU:s insatser på det globala området. Andra områden där det nordiska samarbetet har möjligheter att påverka det internationella samarbetet, bl a inom EU, OECD och CSD, omfattar hållbart nyttjande av havets resurser, miljöanpassad produktpolitik, begränsning av farliga kemikalier, att främja användningen av miljöteknik, förnybar energi och energieffektivitet samt användning av ekonomiska och andra styrmedel.

De nordiska länderna, som räknas till världens rikaste länder, känner sitt ansvar för en hållbar utveckling. Målet är att som ansvarskännande samfund, skapa positiva förändringar inom överskådlig tid.

En hållbar utveckling kan inte upprättas isolerat i ett enda land eller en enda region. Norden är starkt beroende av utvecklingen i Europa och i hela världen. Den internationella handeln innebär starka kopplingar mellan olika länder. Detta gäller också t ex gränsöverskridande föroreningar och klimatförändringar samt den ekonomiska och sociala utvecklingen. Samtidigt medför de nordiska ländernas produktion och konsumtion en väsentlig miljöbelastning i andra länder.

Framsteg mot en hållbar utveckling förutsätter också att länder – enskilt och regionalt – påtar sig ett ansvar och inleder ett samarbete för en hållbar utveckling, som främjar lösningar på gemensamma utmaningar. Man bör försöka utvidga det nordiska arbetet i relation till de regioner som omger Norden, där de nordiska länderna har en särskild stor möjlighet att bidra till en hållbar utveckling genom ett fruktbart samarbete.

Statsministrarna har framhållit ursprungsbefolkningars roll vid omställningen till en hållbar utveckling. Riodeklarationen fastslår, att ursprungsbefolkningen på grund av sitt kunnande om användbara traditionella metoder har en viktig roll i samband med naturförvaltning och utvecklingsfrågor. I Norden är samer och inuiter ursprungsbefolkning. De nordiska länderna arbetar för att främja ursprungsbefolkningens sak, och kommer att fortsätta att arbeta för att stärka ursprungsbefolkningens rättigheter genom en politisk dialog, baserad på bl a internationella deklARATIONER och avtal. De nordiska länderna kommer, både internationellt och inom Norden att fortsätta att garantera ursprungsbefolkningen rätt att delta i de beslutsprocesser som berör traditionella landområden, näringsfång och levnadssätt.

Samarbetet för hållbar utveckling ska bäras upp av en positiv vision av välfärd i och utanför Norden. Den nordiska strategin ska komplettera de nordiska ländernas nationella strategier och andra internationella och regionala strategier för en hållbar utveckling, och därmed bidra till att stärka de insatser, som görs i internationella fora.

Utmaningar

Det är i synnerhet tre förändringsprocesser inom samhällsutvecklingen som är utmanande för industriländerna: Globalisering, utvecklingen av informationssamhället och hållbar utveckling. Globaliseringens mest utmärkande drag är internationaliseringen av marknadsekonomin och det ökande beroendet mellan olika länder.

Utvecklingen av informationssamhället innebär att de samhälleliga och institutionella relationerna blir långt mer öppna och transparenta. I informationssamhället är kunskap den viktigaste produktionsfaktorn, som kommer att spela en avgörande roll i industriländernas framtida tillväxtstrategier. Informationstekniken har också öppnat en möjlighet för utveckling av nya relationer mellan näringslivet, det civila samhället och inom politiken.

Det är en utmaning för den hållbara utvecklingen att bringa människans aktiviteter och konsumtions- och produktionsmönster i överensstämmelse samt balans med naturens funktioner och bärkraft, och samtidigt tillgodose långsiktiga ekonomiska och sociala krav. Det finns behov av att utveckla produktions- och konsumtionsmönstren, där den ekonomiska tillväxten är frikopplad från ökad miljöbelastning. Vidare skall förnybara naturresurser nyttjas och vårdas effektivt inom ramen för sin återskapande förmåga och icke-förnybara naturresurser skall användas på ett sådant sätt att de naturliga kretsloppen värnas och förnybara alternativ stödas och utvecklas.

En annan viktig samhällsekonomisk utmaning är att investera i människors hälsa och satsa på barn och ungdomar.

Världssamfundet har genom FN uppnått en hög grad av enighet när det gäller bedömningar av vilka huvudsakliga områden som är anknutna till hållbar utveckling. Brundtlandkommissionen, samt toppmötena i Rio och Johannesburg påpekade att det var internationell fattigdom och miljö som var de huvudsakliga utmaningarna. I genomförandeplanen från Johannesburg slås det fast att utrotandet av fattigdom är den största världsomspännande utmaningen, som världen står inför idag, och ett oundgängligt krav för hållbar utveckling, särskilt i utvecklingsländerna.

Begreppet fattigdom i Norden kan knytas till enskilda grupper, som har en relativt låg inkomst i förhållande till genomsnittet, och till olika sociala problem. I ett världsomspännande perspektiv innebär begreppet fattigdom däremot att en betydande del av jordens befolkning lever under existensminimum. Under år 2000 antog FN Millenniumdeklarationen med konkreta mål för bekämpande av fattigdom. Dessa mål avspeglar att fattigdomen har både ekonomiska, sociala-, hälsomässiga och miljömässiga aspekter.

Kampen mot fattigdom prioriteras högt i de nordiska länderna. Eftersom utvecklingspolitik inte är en del av det nordiska samarbetet inom Nordiska Ministerrådet, omtalas de nordiska ländernas politik för bekämpning av fattigdom inte i denna strategi.

Efter Riokonferensen och Johannesburgkonferensen finns det ett växande erkännande av de gränsöverskridande och världsomspännande miljöproblemen allvar och natur. Omställningen mot en hållbar utveckling i de nordiska länderna bör förena de väsentliga drivkrafter för förändring – globaliseringen och utveckling av världssamfundet – med hänsyn till miljö, välfärd och gemensamma nordiska värden. Genom en framsynt politik och insatser som bygger på en stark politisk och folklig vilja till omställning, kan det i Norden, fram till år 2020, ske en utveckling i riktning mot ett hållbart samhälle. Ju tidigare man åtgärdar problem desto bättre framtidsmöjligheter finns det.

Genomförande och uppföljning

Huvudansvaret för uppföljning av strategins mål och insatser ligger hos de nordiska ländernas regeringar, och strategin kommer att bli ett viktigt element när politiken för en hållbar utveckling utformas. Ett genomförande av strategin förutsätter ett aktivt deltagande av aktörer på alla nivåer, däribland kommuner, näringsliv och icke-statliga organisationer.

Den reviderade strategins insatsområden beskriver långsiktiga mål för en hållbar utveckling fram till 2020, samt mål och insatser fram till 2008. Dessa mål och insatser är utgångspunkten för efterföljande formulering av delstrategier och handlingsplaner, samt för en löpande omställning och anpassning av sektorerna under det Nordiska Ministerrådet i riktning mot en hållbar utveckling. Ett antal indikatorer har utvecklats som en fristående del av uppföljningen av strategin och en sammanställning av dessa presenterades under våren 2003. (Se vidare kapitel 16).

2. Hållbara konsumtions- och produktionsmönster

Fram till 2020 kommer de nordiska länderna att främja övergången till en mer hållbar utveckling, där sambandet mellan ekonomisk tillväxt och ökad belastning på miljön i högre grad än nu elimineras. På det globala planet avser de nordiska länderna att gå i täten i arbetet med att leva upp till Johannesburgmålsättningen om att skapa märkbara förändringar i de nuvarande konsumtions- och produktionsmönstrena.

Vid FN:s konferens kring miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992, och vid Världstoppmötet i Johannesburg 2002 var hållbar produktion och konsumtion en viktig fråga. I genomförandeplanen som beslutades på WSSD står det som följer:

“Det krävs genomgripande förändringar av hur samhällen producerar och konsumerar för att uppnå en global hållbar utveckling. Alla länder bör främja hållbara konsumtions- och produktionsmönster i en process där de utvecklade länderna går i täten...”

Det är avgörande att värdeskapandet sker inom ramarna för en hållbar utveckling. En ekonomisk utveckling som bygger på hållbara produktions- och konsumtionsmönster, framstår därför som ett överordnat strategiskt mål i arbetet för en hållbar utveckling. Sambanden mellan ekonomisk tillväxt och allvarlig miljöbelastning på viktiga områden måste reduceras.

Följande principer ligger till grund för det nordiska arbetet med hållbar produktion och konsumtion:

Gemensamt, men differentierat ansvar

En central princip som omfattas av arbetet med hållbar utveckling i FN:s regi, är principen om att världens länder har ett gemensamt, men differentierat ansvar för att motverka de globala miljöproblemen.

Medansvar och gemensam insats

Alla måste bidra till ett hållbart produktions- och konsumtionsmönster. Ett samordnat och effektivt deltagande från näringsliv, organisationer, centrala och lokala myndigheter och den enskilde förutsätter gemensam förståelse av utmaningen, att alla tar ansvar och ges möjligheter till att bidra.

Ekosystemtillnärmning

Ekosystemens funktioner skall därför bevaras och samhällsaktiviteter skall ske innanför de gränser naturen tål.

Tänk efter före-principen

Tänk efter före-principen innebär att vetenskaplig osäkerhet i sig själv inte skall vara en grund till att inte genomföra åtgärder mot miljöproblem.

Förorenaren betalar-principen

Principen om att förorenaren betalar innebär att den som förorsakar skada också står för kostnaden. Att förorenaren ställs inför ett pris på föroreningen bidrar till förbättring av miljön och att utsläppen reduceras, där detta kostar minst.

Samordning av politiska områden

Målinriktat och effektivt arbete för mer hållbara produktions- och konsumtionsmönster kräver en tvärpolitisk syn över sektorer, integration av politik mellan olika beslutsnivåer, integration av olika hänsyn inom varje sektor och styrmedel som kostnadseffektivt bidrar till detta.

Mål och insatser 2005-2008

De nordiska länderna

- avser att ge tydliga signaler till alla statliga och kommunala verksamheter att ställa upp under kravet om hållbar konsumtion och produktion. Offentlig grön inköspolitik och miljöledningssystem kommer att vara viktiga samarbets- och insatsområden.
- avser att göra insatser för att stimulera till ett mer hållbart produktions- och konsumtionsmönster. För att uppnå detta är samarbete mellan myndigheter, näringsliv, kommuner och organisationer av avgörande betydelse. Detta förutsätter en aktiv dialog för att utveckla de nödvändiga rambetingelserna.
- skall öka användningen av ekonomiska styrmedel, och skall fortsätta samarbetet när det gäller att använda ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken, däribland utvärdera potentialen för en ökad samordning av dessa styrmedel i nordisk regi. De nordiska länderna skall utvärdera en ytterligare avveckling och omläggning av statliga stödåtgärder, som påverkar miljön negativt.
- skall arbeta för att de nordiska myndigheterna utnyttjar sin ägarroll och ta tydliga miljö- och etikhänsyn i sin verksamhet och i finansiering samt främja samhällsansvar i företag.
- skall arbeta för att den allmänna offentliga forsknings- och innovationsinsatsen i högre grad stödjer utveckling, tillämpning och spridning av miljöteknologi.
- avser att stärka integreringen av miljöhänsyn i de olika sektorerna. Nordiska Ministerrådet kommer att arbeta vidare med metoder för att varje sektors ansvar för och bidrag till en hållbar utveckling skall genomföras.
- avser att ge tydliga signaler till alla statliga och kommunala verksamheter att ställa upp under kravet om hållbar konsumtion och produktion. Offentlig grön inköspolitik och miljöledningssystem kommer att vara viktiga samarbets- och insatsområden.

3. Den sociala dimensionen

Det långsiktiga målet för de nordiska ländernas insatser på det sociala området skall vara att vidareutveckla den nordiska välfärdsmodellen. Avgörande förutsättningar för den framtida finansieringen av den offentliga välfärden i framtiden är en väl fungerande arbetsmarknad, ett ökat arbetskraftsutbud och ett skatte- och bidragssystem, som stimulerar till arbete.

I syfte att utveckla ett hållbart arbetsliv skall de nordiska länderna fortsatt vidta åtgärder för att stärka jämställdheten i arbetslivet och underlätta för män och kvinnor att förena arbetsliv och familjeliv. Viktiga delmål i sammanhanget är att ge stöd till dem som har det svårast på arbetsmarknaden samt verka för ökad tillgänglighet för funktionshindrade i arbetslivet.

Den demografiska utvecklingen ställer höga krav på att de nordiska länderna värnar om finansiellt och socialt bärkraftiga pensioner och högkvalitativa välfärdstjänster.

Ett socialt perspektiv på hållbar utveckling innebär även att de nordiska länderna fastställer mål för att dels utveckla de samhälleliga förutsättningarna för en god hälsa på lika villkor, dels främja utbildning för hållbar utveckling samt dels öka delaktigheten och deltagandet i kulturen i nära dialog med kulturlivets aktörer.

Historiskt vilar de nordiska ländernas välfärdspolitik på en ekonomisk politik för full sysselsättning och en aktiv fördelningspolitik som syftar till att omfördela resurser och inkomster. Kännetecknande för den nordiska modellen är effektiva arbetsmarknader med högt arbetskraftsdeltagande för män och kvinnor, relativt jämn lönestruktur, hög anställningstrygghet, god utbildning, låg andel fattiga, inkomstrelaterade sociala förmåner och offentligt finansierade välfärdstjänster som omfattar alla medborgare.

De nordiska ländernas välfärdspolitik står inför ett antal gemensamma utmaningar. Den nordiska befolkningen åldras. Antalet äldre ökar markant medan antalet yngre minskar. Gemensamt för de nordiska länderna är en trend med färre förvärvsarbetande och allt fler, som lämnar arbetslivet och går i förtidspension.

Sverige, Danmark och Finland karakteriseras av stora generationsskillnader, vilket avspeglas i relativt hög ungdomsarbetslöshet. Tidpunkten för fast förankring i arbetslivet bland ungdomar har flyttats fram till följd av bl.a. längre utbildning och större inslag av tillfälliga anställningsformer. En konsekvens är att familjebildning och barnafödande skjuts upp i åldrarna.

Trenden i de nordiska länderna att senarelägga etablering i arbetslivet i kombination med långtidsarbetslöshet, långtidssjukskrivning och förtidspensionering medför på sikt lägre ekonomisk tillväxt och därmed minskade möjligheter att via skatteunderlag finansiera välfärden.

Den demografiska utvecklingen i de nordiska länderna kommer att öka trycket på de offentliga finanserna. Omkring en fjärdedel av dagens offentliga utgifter är åldersrelaterade, - dvs. finansiering av barnomsorgs- och skoltjänster samt pensioner och produktion av välfärdstjänster för äldre. Pensionsutgifterna som andel av BNP förväntas öka i samtliga nordiska länder de närmaste 40 åren om än i olika takt.

En växande segregering har kännetecknat arbetsmarknaden för flera nordiska länder med social utsatthet och marginalisering som följd. I samtliga nordiska länder – utom Island och Norge - har socialbidragen fått en allt större betydelse för människors försörjning, något som i synnerhet gäller ensamföräldrar med barn, vars situation försämrats i förhållande till äldre barnlösa par. Personer från utomeuropeiska länder tenderar i vissa nordiska länder vara överrepresenterade i låglöneyrken.

Missbruk av droger, tobak, alkohol, felaktigt kostintag, för låg fysisk aktivitet, etc. sammanhänger ofta med ekonomisk och social utsatthet och kan få ödesdigra konsekvenser för den enskilde och samhället i stort. Ohälsa, såväl livsstilsrelaterad som strukturellt betingad, utgör en stor utmaning för den sociala och ekonomiska hållbarheten i hela välfärdssystemet.

Värdet av utbildning är i sammanhanget betydande både för den enskilde och för samhället. För den enskilde ger utbildning förutsättningar för ökad livskvalitet och för goda arbetsvillkor. För samhället ökar förutsättningarna för ekonomisk tillväxt och utveckling av gemensamma, grundläggande värden som stöder en god social sammanhållning. De nordiska ländernas förmåga till omställning och innovation är avgörande för att kunna vrida utvecklingen i en mer hållbar riktning. Satsning på utbildning och forskning skapar därför en viktig grund för denna förmåga. Sett i ett internationellt perspektiv är utbildningsnivån i de nordiska länderna hög.

Utbildning för hållbar utveckling kan emellertid bara bli framgångsrik om lärare, elever och studerande på den enskilda skolan eller institutionen gemensamt med stöd av kreativitet och engagemang försöker förverkliga målsättningen att integrera perspektivet hållbar utveckling i undervisningen.

Mål och insatser 2005 - 2008

De nordiska länderna

- vill stärka det nordiska inflytandet i EU/EES-samarbetet/Lissabon-processen.

- vill säkra att resultaten från det nordiska välfärdsforskningsprogrammet sprids, diskuteras och kommer till användning i och utanför Norden.
- vill konkretisera strategin för starkare samarbete om design för alla/universell utformning i Norden.
- vill tillsammans med NMR aktivt följa upp konferensdeklarationen från WHO's ministerkonferens "Children's Environment and Health Action Plan for Europe", Budapest (juni 2004).
- vill utveckla arbetet med EU's "Northern Dimension Partnership in Public Health and Social Wellbeing".
- vill främja utbildning för hållbar utveckling genom att integrera detta perspektiv i de nordiska utbildningssystemen under ett livslångt lärande.

4. Klimatförändringar och luftföroreningar

Klimatkonventionens långsiktiga mål är att uppnå en stabilisering av koncentrationerna av växthusgaser i atmosfären till en nivå som kan förhindra en farlig, mänsklig påverkan på klimatsystemet.

Det långsiktiga målet för arbetet med långväga luftföroreningar är att utsläppen av svaveldioxid, kväveoxider, flyktiga organiska föreningar och ammoniak ska minskas så att påverkan på naturen hålls inom kritiska belastningsgränser (naturens smärtgräns), och så att människans hälsa och miljön inte skadas.

FN:s Klimatpanel (IPCC) har påpekat att den globala medeltemperaturen redan har stigit med 0,6°C sedan 1860, och under de kommande 100 åren befaras en vidare temperaturökning på 1,4-5,8°C. Klimatpanelens tredje huvudrapport konkluderar att det nu finns "nya och starkare bevis på att den största delen av uppvärmningen som observerats de sista 50 åren kan tillskrivas mänskliga aktiviteter". Genom Kytoprotokollet har industriländerna förpliktat sig till att reducera de samlade utsläppen av de sex växthusgaserna med 5 procent i genomsnitt för åren 2008-2012 i förhållande till utsläppen 1990.

International Energy Agency (IEA) förväntar sig att de globala CO₂-utsläppen kommer att öka med 70 procent från 2000 till 2030, om inte nya klimatåtgärder sätts in. Europeiska miljöbyrå (EEA) har påpekat att för att stabilisera koncentrationen av växthusgaser på en hållbar nivå krävs att de globala utsläppen reduceras med 50-70 procent i förhållande till dagens nivå, något som går långt utöver åtagandena i Kytoprotokollet. Inom EU förväntar sig EEA en stabilisering på 1990-talets nivå före 2010 av utsläpp av växthusgaser med existerande åtgärder. Uppfyllelse av EU:s åtagande under Kytoprotokollet (8 % reduktion av utsläppen i förhållande till 1990-tals-nivå år 2008-2012) förväntas därför kräva ytterligare åtgärder, däribland genomförandet av EU:s kvotedirektiv.

Om Klimatkonventionens långsiktiga mål skall uppnås, finns det behov för utsläppsreduktioner i en helt annan storleksordning. Det är således klart att Kytoprotokollet bara kommer att vara ett första beskedligt steg, och att det är nödvändigt med strängare och mer omfattande utsläppsåtaganden efter 2012. På grund av sin trovärdighet internationellt, kan de nordiska länderna spela en viktig roll som brobyggare i förhållande till utvecklingsländerna.

Det faktum att klimatförändringar som följd av ökad uppvärmning förstärker problemen med luftföroreningar, talar för att det finns ytterligare skäl att intensifiera åtgärdsarbetet med att minska utsläppen av luftföroreningar. Eftersom hälsoeffekterna inte kan lösas genom åtgärder i ett enskilt nordiskt land, behövs ett gemensamt agerande på nordisk nivå inom ramen för konventionen om gränsöverskridande luftföroreningar (CLRTAP) i

första omgången genom revision av Göteborgsprotokollet och EU:s direktiv om nationella utsläppstak för vissa förorenande ämnen till luft.

Mål och insatser 2005-2008

De nordiska länderna

- kommer att arbeta för ett snabbt ikraftträdande av Kyotoprotokollet, som är ett viktigt första politiskt steg mot en minskning av växthusgaserna.
- anser att den viktigaste långsiktiga utmaningen i klimatpolitiken är igångsättning av förhandlingar om en mera ambitiös global framtida klimatregim efter 2012. De kommer därför att arbeta för en bred process där flest möjliga länder inkluderas i ett globalt samarbete för att begränsa utsläpp av växthusgaser efter 2012. Gentemot utvecklingsländerna finns det ett stort behov av att bygga upp ett förtroende, och att öppna dörren för flera slags åtaganden som bidrar till globala utsläppsminskningar utan att hota ländernas ekonomiska och sociala utveckling. Det är också särskilt viktigt att få med USA igen.
- anser att beslutet om att etablera Östersjöregionen som ett försöksområde (Testing Ground Agreement (TGA) för Kyotoprotokollets flexibla mekanism) är fastslaget. De nordiska länderna kommer under det vidare samarbetet i) arbeta vidare för en lyckad implementering av TGA och samarbete med de övriga länderna, ii) stötta en miljömässig och ekonomisk effektiv utveckling och användning av Testing Ground Facility (TGF), iii) uppmana andra parter eller kommande parter till Kyotoprotokollet och privata verksamheter att aktivt delta i Testing Ground samarbetet, iv) främja utveckling och implementering av miljö- och kostnadseffektiva Joint Implementation-projekt.
- kommer att föra arbetet med kompetens- och kapacitetsuppbyggnad i Östersjöregionen vidare, med särskild fokus mot Ryssland.
- kommer att gå i spetsen med en minskning av förbrukningen av de industriella växthusgaserna (HCF, PFC och SF6) samt att arbeta internationellt för en minskning av användningen av dessa gaser.
- kommer att arbeta för att säkra en miljömässigt god uppföljning av Kyotoåtagandena när det gäller det gäller upptag av växthusgaser som ett medel för att reducera effekterna av utsläppen.
- kommer att påbörja en analys och en utvärdering av möjligheterna för ett större samarbete på klimatforskningsområdet mellan de nordiska länderna.
- önskar i det nordiska klimatsamarbetet att titta närmare på klimatförändringarnas konsekvenser i regionen, bl a mot bakgrund av Arctic Climate Impact Assessment-arbetet (ACIA).

Mycket tyder på att flertalet climateffekter först kommer att visa sig i Arktis och de ekologiska konsekvenserna kan bli speciellt stora där. Klimatförändringar i polarområden kan leda till förändringar i istäcket och havsströmmar som i sin tur kan påverka den globala klimatutvecklingen.

- kommer att iverksätta styrmedel och åtgärder som säkrar att länderna når utsläppsmålen specificerade i Göteborgsprotokollet och EU:s direktiv om nationella utsläppstak för vissa förorenande utsläpp till luft. Vid revision av avtalet kommer de nordiska länderna lägga vikt vid att det också efter 2010 kommer att finnas stora områden i Norden där gränsvärdena för försurning har överskridits, samt ny kunskap om hälsoeffekterna av marknära ozon. För att förstärka det gemensamma kunskapsunderlaget kommer de nordiska länderna att samarbeta om hälsoeffekter av partikelförorening på det nordiska planet och samarbeta om en gemensam nordisk instans i EU-arbetet på detta område.

5. Biologisk mångfald och genetiska resurser – natur och kulturmiljö

De nordiska länderna arbetar för att skydda och säkra en hållbar användning av den biologiska mångfalden, vårda naturtillgångar och värna om kulturmiljövärden som uppstått på grund av mänskliga aktiviteter.

De nordiska länderna skall även säkra hållbar användning av och tillgång till genresurserna, samt verka för en rättvis och jämnlik fördelning av den nytta som kommer av användningen av genetiska resurser och säkerställa att kulturmiljöns fortbestånd garanteras.

Biologisk mångfald utgör själva grundvalen för mänskligt liv. Uttrycket används för mångfalden av arter, det genetiska spektret i och mellan individuella arter och mångfalden av deras livsmiljöer. Norden har stora värden inom biodiversitet, genetiska resurser och naturliga och kulturella miljöer. Den biologiska mångfalden är emellertid under stark press globalt och arter faller bort i allt högre tempo och ekosystemens förmåga att leverera varor och tjänster minskar. Klimatförändring skapad av människan kommer framöver utgöra en av de största riskerna mot jordens biologiska mångfald.

Försiktighetsprincipen bör vara utgångspunkten för allt arbete med att skydda den biologiska mångfalden. I de nordiska länderna innebär denna princip att om det föreligger risk för allvarliga eller oåterkalleliga skador, skall avsaknad av fullständiga vetenskapliga uppgifter inte senarelägga kostnadseffektiva initiativ. Förvaltning av naturtillgångarna måste bygga på försiktighetsprincipen, och den ingår också redan i många internationella konventioner. Alla sektorer bär själva ansvaret för att biodiversiteten och naturmiljön och kulturmiljön beaktas.

De nordiska länderna har på många sätt varit föregångare i fråga om biodiversiteten, man har t ex i mer än tjugo år prioriterat de genetiska resurserna inom jord- och skogsbruket (Nordiska genbanken, NGB; Nordisk genbank husdjur, NGH; och Nordiska skogsbrukets frö- och plantråd, NSFP). Nordiska Genresursrådet har till uppgift att utgöra forum för strategiska diskussioner kring genetiska resurser.

Mål och insatser 2005-2008

De nordiska länderna

- skall fortsätta att spela en pådrivande roll vid internationella processer och förhandlingar som gäller uppföljningen av FN:s biodiversitetskonvention.
- skall arbeta för att målet för WSSD-2010 skall nås och de europeiska åtagandena beträffande biodiversitet skall

genomförs till fullo.

- skall till år 2005 lägga fram nationella strategier och handlingsplaner för skydd av biodiversiteten, de genetiska tillgångarna och hållbart nyttjande av naturtillgångarna samt för intensifierat utbyte av erfarenheterna, integration av miljöhänsyn i sektorpolitiken inom jordbruk, skogsbruk, fiskeri och trafik/transport.
- vill arbete för effektivt att genomföra Cartagenaprotokollet om gränsöverskridande användning av levande modifierade organismer, säkerställa att produkterna märks på ett tillfredsställande sätt, också internationellt, och att konsumenterna informeras om när genteknologi har använts i livsmedelstillverkningen.
- skall samarbeta i frågor kring främmande arter också inom Europa för att förbättra uppföljningen och bedöma riskerna innan främmande arter förs in, i linje med de nordiska rekommendationerna.
- kommer att fortsätta samarbetet för att ta fram metoder för och utbyta information om uppföljning av biodiversiteten i Norden.
- avser att fortsätta arbetet för att ta fram nya verktyg som gör det möjligt att bedöma verkningarna på biodiversiteten och kulturmiljön av förändrad områdesanvändning.
- skall inkludera landskapshänsyn i relevanta sektorplaner för alla berörda och identifiera under vilka förutsättningar sektorintegrering kan bidra till hänsyn för landskapen.
- skall fästa särskild vikt på den arktiska naturens och biodiversitetens mångfald och beakta Arktiska rådets bedömning av klimatverkningarna i området.
- skall vidareutveckla de nordiska handlingsplanerna om natur- och kulturmiljöskydd i det Arktiska området till en handlingsplan som också täcker den nordiska miljöinsatsen i Arktis speciellt när det gäller klimat, Persistent Organic Pollutants (POP:er) och kvicksilver.
- skall främja ett miljövänligt jord- och skogsbruk i Norden för att trygga och stärka biodiversiteten, och säkerställa att en representativ och tillräckligt stor del av nordiska art- och habitattyper bevaras.
- skall vidareutveckla samarbetet med nationella och nordiska program för bevarande och hållbar användning av genetiska resurser.
- skall arbeta för att genomförande av en ekosystemtillnärmning också ska utgöra ramarna för den nordiska havsmiljöförvaltningen, ökad kunskap både om den marina biodiversiteten, ekosystemens funktion och verkningar av olika ingrepp, var för sig och tillsammans. Marin kartläggning,

forskning och övervakning är alltså viktiga.

- skall främja allemansrätten bland medborgarna och informera om dessa rättigheter.
- skall stärka samarbetet mellan natur- och kulturminnesförvaltning och se sambandet mellan dessa och som en resurs som ömsesidigt berikar varandra.

6. Havet

De nordiska marina ekosystemens biologiska mångfald, struktur, funktion och produktivitet skall bevaras och att säkra ett hållbart nyttjande av de marina resurserna. Föroreningen av oceanerna måste upphöra. Detta kräver att utsläpp av naturliga ämnen begränsas så att de inte rubbar havets kemiska och näringsmässiga jämvikt och att utsläpp av kemiskt stabila och farliga ämnen stoppas helt och hållet. För att uppnå detta måste utsläppen av näringsämnen till områden där dessa utsläpp kan förväntas orsaka eutrofiering minskas med 50 procent. Utsläpp av riskämnen bör minskas successivt i syfte att närma koncentrationerna av sådana ämnen i den marina miljön till bakgrundsvärdena för naturligt förekommande ämnen och nästan till noll för syntetiska ämnen från mänskliga verksamheter före år 2020.

De nordiska länderna är förenade med varandra via havet. Havet utgör levebröd för många kust- och ösamhällen och hav och stränder är viktiga rekreationsområden för de nordiska folken. Förorening hotar den marina miljön och havets produktivitet. Flera av människans andra verksamheter skadar också marina biotoper och ekosystem. Havet utgör en livsviktig länk i det globala ekosystemet och klimatsystemet, och rubbningar av den marina miljön kan därför få långtgående konsekvenser. Vår förståelse för den marina miljön är på många sätt bristfällig och måste förbättras, så att vi blir mera medvetna om oceanernas betydelse för det globala ekosystemet, och så att vi kan agera för bevarande och hållbart nyttjande av havens rikedomar.

De senaste åren har många positiva steg tagits i kampen mot förorening av haven och andra hot mot de marina ekosystemen. Stockholmskonventionen om beständiga organiska föroreningar, det Globala handlingsprogrammet för skydd av den marina miljön mot landbaserade verksamheter, liksom många regionala initiativ är exempel på nya, förbättrade åtgärder för att minska hotet mot haven. Johannesburgplanen för genomförande drar upp ytterligare riktlinjer för kommande årtionde och de nordiska länderna måste ligga långt framme när det gäller att förverkliga dessa mål.

Mål och insatser 2005 – 2008

De nordiska länderna

- skall hjälpa till med att förbättra informationen om den marina miljös tillstånd på global nivå. De nordiska länderna kommer under perioden att stöda FN:s procedur för global rapportering och bedömning av den marina miljön. Idéer kommer att hämtas från de nordiska länderna till rapportering om tillståndet hos marina ekosystem inom deras områden, inklusive korallreven i kalla havsområden.

- kommer att utveckla sina nationella handlingsprogram för skydd av havsmiljön, eller motsvarande planer, senast 2005, om de inte redan gjort detta. Så långt som möjligt ska dessa baseras på en ekosystemanpassning till havsmiljöförvaltningen.
- kommer att ta ledningen internationellt, när det gäller att propagera för, och utveckla ett effektivt internationellt verktyg för att handskas med förorening av kvicksilver, och eftersträva en förstärkning av Stockholmskonventionen och andra styrmedel avseende förorening av tungmetaller och beständiga organiska föroreningar.
- betygar på nytt sina åtaganden för upprättande av ett nätverk av marina skyddsområden. De nordiska länderna kommer att undersöka den vetenskapliga grunden för upprättande av marina skyddsområden och dessas roll för bevarandet av världshavens biologiska mångfald och produktivitet och skall ha identifierat den första gruppen av sådana områden i perioden 2005-2008.
- vill utöka regionala satsningar för att skydda havsområden.
- kommer att stödja utvecklingen av den föreslagna Arktiska marina strategiska planen, och den pågående dialogen inom den Nordatlantiska konferensen och Nordsjökonferenserna. De nordiska länderna stöder utvecklingen av en gemensam europeisk marin strategi.
- kommer att arbeta aktivt för att främja verkställandet av IMO:s principbeslut från april 2004 om att definiera Östersjöområdet som ett särskilt känsligt havsområde (PSSA), med undantag av ryska farvatten. De nordiska länderna kommer att aktivt stödja och på lämpligt sätt förklara Östersjön som ett kontrollområde enligt bilaga VI till MARPOL 73/78 inom IMO.

7. Kemikalier

De långsiktiga målen är att användningen av kemikalier inte får medföra risk för negativa effekter på hälsa och miljö, att utsläpp av kemikalier som utgör ett hot mot hälsa och miljö skall upphöra inom en generation, ett ökat producentansvar, samt tillämpningen av substitutions- och försiktighetsprincipen i kemikaliepolitiken. Därför skall varor som introduceras på marknaden om 10-15 år i huvudsak vara fria från av människan framställda organiska ämnen som är svårnedbrytbara och som anrikas i levande organismer. Varor skall också vara fria från av människan framställda ämnen som är cancerframkallande, påverkar arvsmassan och påverkar reproduktionen eller är hormonstörande, samt fria från tungmetaller som kadmium, kvicksilver och bly. Vidare skall krav ställas på kunskap och information om alla kemikalier som används i processer och produktion av varor.

Ökningen av både volymer och antal ämnen i kemikalieanvändningen är förknippat med hälso- och miljöproblem och är en av de största globala utmaningarna för en hållbar utveckling. Trenden är att utsläpp av kemiska föroreningar från punktkällor minskar, medan spridningen via produkter och diffusa källor ökar.

Av ca 50 000 kemiska ämnen på den europeiska marknaden är hälso- och miljöegenskaperna endast kända för en bråkdel. Krav på testning och godkännande finns idag för nya ämnen, men saknas för existerande. Kunskapsbristen om kemikalier i varor är också stor. För att kunna minska spridning och exponering av farliga ämnen via produkter krävs samlade internationella regelverk och bedömningskriterier grundade på försiktighetsprincipen. I de nordiska länderna samlas uppgifter om kemiska produkter i nationella produktregister som utgör en viktig grund för kemikaliearbetet.

De nordiska länderna har kommit relativt långt i kemikaliearbetet samt har höga och gemensamma ambitioner. Centrala målsättningar är att följa upp generationsmålen, att till 2020 skall inga produkter eller varor på marknaden innehålla kemikalier med särskilt problematiska hälso- eller miljöeffekter (begreppet generationsmålet härstammar från Nordsjökonferensen i Esbjerg 1995). För att komma vidare krävs ett aktivt och samordnat internationellt agerande. Agerandet för att stärka regelverket inom EU/EES-samarbetet är centralt och de skärpta kraven bör läggas på företagen. Möjligheterna till framgång här och i det internationella arbetet ökar genom nordiskt samarbete, vilket därför bör prioriteras.

Mål och insatser 2005-2008

De nordiska länderna

- skall verka för att användningen av kvicksilver starkt reduceras både genom att vara pådrivande inom utvecklingen av EU:s regelverk på området och genom att gå före med nationella åtgärder och en arbetet för global UNEP-avtal för kvicksilver.
- skall verka för att miljö- och hälsoeffekterna av utsläpp av läkemedelsrester uppmärksammas och kartläggs ytterligare samt att regler utvecklas både nationellt, inom EU och internationellt.
- skall bidra till att det i EU:s nya lagstiftning för kemikalier (REACH) ställs krav på kunskap och information om alla kemikalier som används i processer och produktion av varor.
- avser att arbeta för att det i EU:s nya kemikalielagstiftning (REACH) tydliggörs att näringslivet/industrin får ansvaret för att undersöka och värdera kemikaliers farlighet samt för att säkerställa att de används utan fara för hälsa och miljö.
- avser att arbeta för att det ställs enhetliga krav på testning och värdering av farlighet hos kemikalier, oavsett om de betraktas som existerande eller nya ämnen och oavsett om de ingår i leksaker, kosmetika, bekämpningsmedel eller om de används som industrikemikalier.
- avser att arbeta för att utveckla arbetet med kemikaliefrågor inom det produktorienterade miljöarbetet genom att kemikaliefrågorna på ett konkret sätt integreras i produktion och konsumtion samt att livscykelperspektivet beaktas.
- kommer att fortsätta att minska användningen av bekämpningsmedel på offentliga områden och i privata trädgårdar.
- avser att medverka till att konkretisera generationsmålet i det internationella samarbetet inom OSPAR och HELCOM och fortsatt vara ledande i arbetet med att utforma kriterier för urvalet av kemikalier som skall prioriteras i OSPAR-arbetet.

8. Livsmedel – säkerhet och hälsa

Konsumenterna skall erbjudas säkra livsmedel, information och möjlighet att sammansätta en sund kost. Detta skall ske genom grundläggande kunskap och information, däribland en tillräcklig och lättförståelig märkning av livsmedlen.

Livsmedlens innehåll av miljöföroreningar och mikroorganismer skall först och främst minskas genom begränsning av föroreningen vid källan, dvs antingen hos förorenaren eller i primärproduktionen och i förädlingsindustrin.

Producenter och importörer har ansvaret för att livsmedlen är i gott skick och icke utgör en hälsorisk vid riktig hantering. De offentliga myndigheterna utövar kontroll och säkrar öppenhet och genomsynlighet i samband med både riskhanteringen (fastställande av regler, och kontroll) och riskbedömningen.

I den nordiska länderna har man tagit politiska beslut om livsmedelssäkerhet och antagit en handlingsplan för att stärka konsumentinflytandet gällande livsmedel. Det står fast att de nordiska länderna önskar en högre skyddsnivå. Den nordiska politiken är att följa en princip om att det accepteras så lågt innehåll av kemiska ämnen och skadliga mikroorganismer i livsmedel som möjligt genom förebyggande insats. Kost och näring är centralt när det gäller konsumenternas hälsa tillsammans med information och kunskap.

Det sker löpande en utveckling gällande kunskapen om livsmedelssäkerhet. Ny och förbättrad livsmedelsteknologi samt nya framställningsprocesser kan lösa gamla problem, men de kan också ge upphov till nya.

Enkla och entydiga regler, som kan förstås av livsmedelsföretag, producenter, konsumenter och kontrollmyndigheter är viktigt för hög livsmedelssäkerhet, tillsammans med råd om kostens sammansättning och tillredning. Konsumenterna skall få säkra livsmedel, information och möjlighet att sätta samman en sund kost. För konsumenterna skall det säkras möjlighet till ett reellt och informativt val. Rollfördelningen i arbetet för en hög livsmedelssäkerhet är klar. Producenter och importörer har ansvaret för att livsmedlen är säkra när den erbjuds till konsumenten. I detta sammanhang är det viktigt att arbeta för att lantbruk och fiske inte påverkas negativt av externa faktorer, så som jord-, luft- och havsförorening, utan att föroreningen stoppas vid källan.

Bedömning av livsmedelssäkerhet baseras i stigande grad på riskbedömning i internationella fora, - särskilt i EU:s och FAO/WHO:s expertkommittéer. Det är viktigt för den internationella handeln att samma standarder för livsmedelssäkerhet fastställs i hela världen.

Mål och insatser 2005-2008

De nordiska länderna

- kommer att öka insatserna gällande husdjurens hälsa och välbefinnande. Genom en uppbyggnad av kunskap och övervakning av alla aktörer från jord/fjord till bord stärks den förebyggande insatsen i primärproduktionen mot sjukdomar, zoonoser eller andra förhållanden som kan utgöra ett problem för djurhälsa och livsmedelssäkerhet.
- kommer att förstärka säker livsmedelshantering och produktion hos företag och hos konsumenter.
- kommer att arbeta för kunskapsuppbyggnad bland personal, både i primärproduktionen, den industriella produktionen och i distributionsledet för att garantera kunskap om de risker som kan finnas. Konsumenterna skall få målinriktad information om säker hantering, lagring och beredning av livsmedel.
- vill arbeta för att kemiska ämnen i livsmedel i möjligaste mån skall begränsas. Användningen av tillsats- och aromämnen, produktionshjälpmedel som bekämpningsmedel, veterinära läkemedel samt rengörings- och desinfektionsmedel begränsas till det som är tekniskt nödvändigt. Riskbedömning av ämnen som används t ex i emballage eller som aromämne saknas i stor utsträckning, och prioriteras högt. Konsumenterna skall få råd och vägledning, som minimerar intaget av problematiska ämnen, t ex av dioxin och kvicksilver i fisk.
- vill öka kunskapen om toxiska beståndsdelar och begränsa risken för hälsomässiga skador.
- skall begränsa kostbaserade överkänslighetsreaktioner genom förebyggande, bl a via information till företag och konsumenter om problematiska livsmedelsingredienser. Dessutom skall detta ske genom tillräcklig märkning av livsmedel och genom företagens egenkontrollprogram.
- kommer att arbeta för att öka kunskapen om sammanhanget mellan kost, näring och hälsa. Invånarna skall motiveras till sunda mat- och motionsvanor genom ökad kunskap, häribland kunskap om vikten av att minska socker och fett, och öka intaget av frukt och grönt. Den grundläggande kunskapen skall ingå i skolundervisningen, och kompletteras med lätt tillgänglig information från myndigheter.
- vill arbeta för att det skall finnas ökad spårbarhet och information om potentiella risker. Antalet livsmedel, som inte överensstämmer med gällande regler, skall vara marginellt.
- skall arbeta för att stödja företagens egenkontroll, bl a genom att definiera vad en väl fungerande egenkontroll innebär, och genom att säkerställa att de analysmetoder som behövs finns tillgängliga.

- skall förstärka den forskningsbaserade kunskapen om livsmedelssäkerhet och utveckla bättre riskövervakningsmodeller, samordna nordisk forskning samt genomföra gemensamma nordiska riskvärderingar och härigenom påverka prioriteringar i internationella fora.
- skall stärka dialogen med konsumenterna och arbeta med att säkerställa en öppen riskkommunikation, och att bygga in korrekt information överallt, t ex i skolböcker, andra läroböcker, kokböcker och matlagningsprogram/-artiklar i medierna.
- vill förbättra kunskapsspridningen inom och mellan länderna om traditionell mat.

9. Energi

Det långsiktiga målet för det nordiska energisamarbetet är att främja en effektiv, konkurrenskraftig, säker och hållbar energiförsörjning. Energiresurserna bör användas på ett effektivt sätt för att stärka sysselsättningen och ekonomin samtidigt som man tar miljöhänsyn.

Energisystemet skall medverka till att utsläpp av växthusgaser i globala sammanhang och annan luftförorening reduceras, och att användningen av förnybar energi ökas.

Vidare arbete skall genomföras med en ökad integrering av energimarknaderna i de nordiska länderna inklusive närområdena och EU, med hållbar energiproduktion som en väsentlig konkurrensfaktor.

Alla de nordiska länderna har som mål att begränsa energisektorns bidrag till miljöproblemen och flera styrmedel tas i bruk för att nå detta mål, bland annat skatter, avgifter, direkta regleringar och stödåtgärder. De gränsöverskridande miljömässiga utmaningarna nödvändiggör ett samarbete mellan de nordiska länderna och utanför de nordiska länderna.

Under många år har det funnits ett välfungerande nordiskt myndighetssamarbete gällande energifrågor. Det nordiska elsamarbetet och den nordiska elhandeln är viktiga då sammanlänkningen av elsystemet ger möjligheter för att få bättre miljöresultat i Norden.

Internationella avtal och ökat samarbete med länder utanför Norden, speciellt inom EU och länder i Östersjöregionen, får ökat inflytande på utformningen av de nordiska ländernas energipolitik och energisystem.

Utvecklingen under 1990-talet i de nordiska länderna på energiområdet har varit positiv genom att energiförbrukningen har ökat väsentligt mindre än den ekonomiska tillväxten. Men det finns fortfarande stora utmaningar i att begränsa ökningen av utsläpp från energisektorn för att få en hållbar utveckling.

En väsentlig del av utsläppen av växthusgaser kommer från energisektorn och med hänsyn till minskningen av kuldioxid (CO₂) har de nordiska länderna inte visat någon generellt sett positiv bild. De nordiska länderna har satt in konkreta åtgärder, bland annat infört CO₂-avgifter som är bland de högsta i världen för att begränsa utsläppen och flexibla mekanismer.

Det har också satsats stora belopp på att främja nya, förnybara energiresurser.

Mål och insatser 2005-2008

De nordiska länderna

- kommer att öka användningen av kostnadseffektiva styrmedel och harmonisera styrmedel för att vidareutveckla en hållbar energisektor och reducera miljöbelastningen vid energiförbrukning i Norden. Om de marknadsmässiga ramarna är effektiva och miljömässigt försvarbara, kan implementeringen av en hållbar energisektor i stor utsträckning överlåtas till aktörerna på energimarknaden.
- skall samarbeta inom handel med energi, utbyggnad av infrastruktur och klarlägga behovet av åtgärder för att säkra den långsiktiga försörjningstryggheten i Norden.
- kommer att föra vidare det regionala samarbetet och en rationell, effektiv och miljöriktig utbyggnad av infrastrukturen i Norden och Östersjöregionen. Detta kräver regionalt samarbete dels mellan myndigheterna och dels mellan myndigheterna och energiproducenterna. De nordiska länderna stödjer denna utveckling inom ramen för BASREC (Baltic Sea Region Energy Co-operation).
- skall reducera emissioner av växthusgaser väsentligt fram till 2020 med Östersjöregionen som föregångsregion. Detta samarbete är nu fastlagt genom ett gemensamt ramavtal (Testing Ground Agreement inom ramen för Kyoto-mekanismen) och en Testing Ground Facility har etablerats som är en finansieringsordning för att främja gemensamma genomföringsprojekt i Östersjöregionen.
- skall samarbeta kring utveckling av politik, styrmedel och teknologier för att uppnå en ökad energieffektivitet, utveckling av vätgas som energibärare och en ökad användning av förnybara energikällor i regionen.
- vill satsa på att etablera ramvillkor som gör det möjligt att etablera CO₂-hantering vid fossilbaserade kraftverk och andra stora punktutsläpp.
- kommer att föra vidare det nordiska forskningsarbetet på energiområdet som tillvaratas av institutionen Nordisk Energiforskning. Nordisk Energiforskning har som mål att långsiktigt bidra till att uppfylla kunskapsbaserade förutsättningar för en kostnadseffektiv reduktion av energiförbrukningen och utvecklingen av nya förnybara energikällor och miljövänlig energiteknologi.
- skall utvidga samarbetet för att stärka den globala användningen av förnybara energikällor och energieffektivisering, stärka koalitionen av likasinnade länder som etablerades på Världstoppmötet i Johannesburg och följde upp på Bonn-konferansen.

10. Transporter

Det långsiktiga målet är att skapa ett hållbart transportsystem. Det är ett transportsystem som gör det möjligt att tillgodose enskilda människors, företags och samhällets grundläggande behov av kommunikation och utveckling på ett säkert och för människor och ekosystem sunt sätt och som främjar jämlikhet inom och mellan generationerna.

Vidare skall det vara prisvärt, fungera rättvist och effektivt, erbjuda olika typer av transportmöjligheter samt stödja en konkurrenskraftig ekonomi och balanserad regional utveckling.

Det skall också begränsa utsläpp och avfall till en mängd som Jorden kan absorbera, använda förnybara tillgångar till eller under den nivå där dessa kan förnya sig. Systemet skall använda icke-förnybara tillgångar i eller under den takt förnybara ersättningar kan utvecklas samt skall minimera konsekvenserna av markutnyttjande och buller.

Norden är till stora delar glest befolkat med långa avstånd till viktiga marknader. De nordiska länderna är därför starkt beroende av ett långsiktigt hållbart transportsystem. Den stora utmaningen för framtiden handlar om att åstadkomma en samverkan mellan de ekonomiska, sociala och miljömässiga krav som ställs på transportsystemet.

Praktiskt taget alla grupper i samhället har en viktig roll att spela i omställningen till ett långsiktigt hållbart transportsystem. Deras arbete måste understödjas av en konsekvent och långsiktig politik. Alla politiska beslut måste utformas på ett sätt som beaktar ekonomiska, sociala och miljömässiga konsekvenser i ett längre tidsperspektiv.

Mål och insatser 2005-2008

De nordiska länderna

- skall arbeta för fortsatta insatser för att öka mobiliteten för människor utan bil, funktionshindrade och barn. Det är i detta sammanhang även viktigt att anlägga ett jämställdhetsperspektiv så att transportsystemet utformas så att det svarar mot både kvinnors och mäns transportbehov. Likaså för att barn ska ha möjlighet att röra sig säkert på egen hand i transportsystemet. Kvaliteten på kollektivtrafiken behöver förbättras och bli mer kundorienterad. Möjligheterna att förflytta sig till fots och med cykel behöver förbättras. Program för Mobility Management bör stödjas och utvecklas.
- erkänner att långsiktigt hållbara godstransporter förutsätter effektiviseringar inom trafikslagen och en bättre samverkan

mellan olika trafikslag. Järnvägssystemet behöver vitaliseras och göras mer konkurrenskraftigt.

- anser att infrastrukturen måste anpassas för att möta behoven från ett långsiktigt hållbart transportsystem. Investeringar i ny infrastruktur bör alltid prövas mot olika alternativa åtgärder.
- anser att det är nödvändigt att utvecklingen mot säkrare, mer miljöanpassade och energieffektiva transportmedel fortsätter. De nordiska länderna bör fortsätta att vara aktiva och drivande i internationella organ, framförallt inom EU, för att skärpa tekniska krav och standarder. Därutöver kan de nordiska länderna driva på utvecklingen genom att skapa en marknad för nya tekniska lösningar t ex genom ekonomiska incitament, offentlig upphandling och informationsinsatser.
- vill fortsätta sina ansträngningar så att globala överenskommelser uppnås om skärpta säkerhets- och miljökrav inom sjöfarten. I avsaknad av globala överenskommelser bör de nordiska länderna driva på utvecklingen i regionala forum. Konceptet Östersjöns motorvägar bör utvecklas.
- anser att ett hållbart transportsystem förutsätter en rättvis och effektiv prissättning som internaliserar de externa kostnader trafiken ger upphov till. Det långsiktiga målet är att de transportpolitiskt motiverade skatterna och avgifterna skall motsvara de samhällsekonomiska marginalkostnaderna. På kort sikt kan en differentiering av befintliga skatter och avgifter vara ett verksamt medel för att på ett kostnadseffektivt sätt åstadkomma ett mer hållbart transportsystem.
- bör studera förutsättningar och konsekvenser av att inkludera transportsektorn (samtliga transportslag) i de internationella handelssystemen för CO₂ från och med 2008.
- bör utveckla samarbetet i internationella organ (speciellt EU, ECMT, OECD, ECE/WHO, IMO, ICAO) för att främja nordiska intressen i arbetet med ett hållbart transportsystem och integration av miljö- och hälsoaspekter i transportpolitiken.
- bör främja forskning och utveckling för ett långsiktigt hållbart transportsystem. Där så är lämpligt bör forskningsinsatserna koordineras med EU:s ramprogram för forskning.

11. Lantbruk

Målet är ett hållbart lantbruk som också på längre sikt kan producera både hälsosamma och säkra livsmedel och andra produkter av hög kvalitet utan att förringa resursunderlaget eller påverka naturens ekosystem negativt.

Lantbruket skall bidra till att skapa och bevara välutvecklade och livsdugliga landsortssamhällen, också under speciella förhållanden.

Lantbruket skall utgöra en ram för rekreation och bevara och värna om biologisk mångfald, landskapet och kulturminnen. De nordiska länderna önskar inneha en ledande roll i lantbruksproduktionen där vikt läggs vid hälsosamma och säkra livsmedel, välfärd för djuren och skydd för miljö och natur.

Lantbruket har både positiva och negativa effekter på miljön. Det formar och upprätthåller kulturlandskap, som är en värdefull del av natur- och kulturarvet. Lantbrukets ekosystem är viktiga levnadsplatser för många djur- och växtarter.

En av de största utmaningarna för att nå målsättningen om ett hållbart lantbruk, är att utveckla driftsformer i lantbruket som är mer miljövänliga, effektiva och som samtidigt kan säkra social och ekonomisk hållbarhet under de olika natur- och klimatförhållanden som råder i Norden.

I de sydliga delarna av Norden är betingelserna för att bedriva lantbruk bland de bästa i Europa. Här är lantbruksproduktionen intensiv och lantbruket använder bland annat näringsämnen och bekämpningsmedel som kan föras vidare till yt- och grundvattnet, och som transporteras vidare till vattendrag, sjöar och havet. Också den biologiska mångfalden kan bli påverkad. I Nordens nordligaste områden är det svårt att få en lönsam lantbruksproduktion. De nordiska länderna kommer att arbeta för att lantbruket kan bevaras i dessa områden.

För att bemöta denna utveckling kommer det att bli viktigt att anpassa en aktiv integrerad landsbygdsolitik i distrikten parallellt med strukturförändringar i lantbruket och en marknadsbaserad varu- och tjänsteproduktion som utnyttjar det totala resursunderlaget i distrikten. Det är viktigt att upprätthålla ett decentraliserat lantbruk i Norden med varierad bruksstruktur.

Regler och villkor för Nordens lantbruksproduktion beslutas i allt högre grad genom internationella förhandlingar och avtal – både inom EU och på globalt plan, t ex WTO. De nordiska länderna kommer därför att påverka internationella förhandlingar, regler och avtal.

Mål och insatser 2005-2008

De nordiska länderna

- kommer att stärka insatsen i de internationella förhandlingarna och för regler och avtal, så att den gemensamma nordiska synen på en hållbar lantbruksproduktion får genomslagskraft i internationella avtal och regler.
- kommer att stärka samarbetet gällande forskning och utveckling i hållbara produktionssystem inom lantbruket. Samarbetet gällande forskning och högre utbildning inom lantbruket och gällande miljö skall utvecklas, så att synergieffekter uppnås och för större effekt och medverka till konkreta förbättringar för miljövänlig värdeökning inom lantbruket.
- kommer att arbeta vidare med att vidareutveckla hållbara produktionssystem inom lantbruket. Detta kommer att omfatta reducerade miljö- och hälsorisker i användningen av pesticider, reduktionsmål från Nordsjödeklarationen, HELCOM, OSPAR, EU:s ramdirektiv för vatten och arbete för säkert nyttjande av organiskt avfall på lantbruksarealer.
- skall lägga större vikt på innovation med sikte på att stärka värdeökningen. Förändringar på marknaden, kunskap, teknologi och lantbrukspolitik gör det nödvändigt med kontinuerliga omställningar också i lantbruksnäringen. De största utmaningarna finns i Nordens nordliga områden med speciella klimatförhållanden och därmed vanskliga villkor för livsmedelsproduktion.
- vill gemensamt främja ett ekologiskt lantbruk och föra vidare den nordiska insatsen för ökat ekologiskt lantbruk genom att arbeta målinriktat mot alla led i värdekedjan från primärproduktion via förädling till konsumtion.
- kommer att underlätta för att variationsrikedomen i lantbrukslandskapen i de nordiska länderna med natur- och kulturhistoriska värden tas tillvara och upprätthålls i ett långsiktigt perspektiv som en resurs för samhället. Arbetet med kulturlandskap i de nordiska länderna skall knytas närmare till implementeringen av Den europeiska landskapskonventionen.
- kommer att rikta ökad uppmärksamhet och anslutning till lantbrukets multifunktionella roll, inklusive produktion av kollektiva värden.
- kommer att säkra god djurhälsa, -välbefinnande och etik, så att De nordiska länderna fortsättningsvis kan ligga långt framme internationellt sett på detta område.
- kommer att spela en framträdande roll i den internationella utvecklingen av metoder för den hälso- och miljömässiga riskvärderingen för genmodifierade organismer baserad på

försiktighetprincipen.

- kommer att utveckla det fackmässiga underlaget för ett nordiskt samarbete gällande renskötselpolitiken och konkreta åtgärder som kan göra näringen mer hållbar. Det är viktigt att bygga vidare på det samarbete som samerna i Norden har utvecklat.

12. Skogsförvaltning

Målet är ett hållbart skogsbruk, där skog och skogsarealer brukas och förvaltas så att skogen, både nu och i framtiden, kan uppfylla ekologiska, ekonomiska och samhällsmässiga funktioner. Skogsbruket skall vara ett konkurrenskraftigt företag som säkrar intäkter och arbetsplatser och kan leverera skogsprodukter av hög kvalitet.

Skogsbruket skall samtidigt säkra och bevara hälsosamma och livsdugliga skogsresurser samt säkra och bevara den biologiska mångfalden och andra miljövärden. Skogen skall också användas till rekreation och friluftsliv.

De nordiska länderna har mycket stora skogsområden och skogsbruket har stor näringslivsmässig betydelse i Norden, men det finns stora skillnader mellan de enskilda nordiska länderna. Skogen har stor betydelse för rekreation och friluftsliv och för folks välfärd. Skogsbruket tar också tillvara miljömässiga hänsyn. Skogsbruket lägger fokus på den biologiska mångfalden, medverkar till att skydda grundvattnet, förhindra erosion och att binda CO₂. Miljöhänsyn får en allt större betydelse som konkurrensparameter inom skogsbruket. Utmaningen innebär att utveckla miljö- och naturvänliga driftsformer, som samtidigt är effektiva, ekonomiska och socialt hållbara.

Under de senaste åren har rambetingelserna för det nordiska skogsbruket i ökande omfattning avgjorts genom internationella förhandlingar och processer. Inom FN finns det nu ett permanent skogsforum på en hög politisk nivå, vars framtid avgörs under 2005 som uppföljning av Riokonferensen och skogsärenden behandlas också under konventionen om biologiska mångfald. För att realisera internationella beslut om hållbar utveckling inom skogsbruket i Europa har man etablerat en pan-europeisk skogspolitisk process kallad "Ministerkonferenserna för skydd av Europas skogar". Inom EU har det utarbetats en gemensam skogsbruksstrategi.

De nordiska länderna driver en aktiv skogspolitik. Skogspolitiken och regelverken har förnyats under de senaste åren. Fokus ligger på ett hållbart nyttjande och på skogens många funktioner i samhället. De nordiska länderna lägger vikt vid att ta med offentligheten vid besluten. På stora delar av den nordiska skogsarealen bedrivs miljöcertifierat skogsbruk och efterfrågan på miljömärkta träprodukter ökar.

Mål och insatser 2005 – 2008

De nordiska länderna

- kommer att stärka sin insats i det europeiska och internationella samarbetet om skog, så att den nordiska synen

på hållbar skogsdrift kommer att ingå i internationella överenskommelser.

- anser att ett organiserat nordiskt samarbete skall bygga på en gemensam nordisk strategi med grund i nationella och internationella mål och riktlinjer för ett hållbart skogsbruk.
- anser att den nordiska skogsforskningen skall fortsätta, målinriktas och koordineras. De nordiska länderna kommer för sättningsvis sätta fokus på ett hållbart skogsbruk.
- kommer att vidareutveckla natur- och miljövänliga driftsformer inom skogsbruket. Insatsen kommer att koordineras mellan de nordiska länderna. Målen skall ligga i överensstämmelse med målen i den paneuropeiska skogssamarbetet.
- kommer att bidra till att bevara en representativ och fackmässigt sätt tillräcklig andel av de olika nordiska skogstyperna. Det är viktigt att främja miljövänliga produkter från skogsbruket bl a genom krav på dokumentation av träleveransernas lagliga och hållbar ursprung. Träprodukter kan ersätta andra material och nya träprodukter kan utvecklas. Träförädlingen skall också vidareutvecklas. Medlen är forskning och informationssystem.
- kommer att stärka skogens sociala funktioner i samhället. Ökad tillgång till skogen är viktig för ett aktivt friluftsliv. Samtidigt skall hänsyn tas till kulturhistorien och till skogen som levnadsplats för växter och djur. Detta skall ske i samarbete med friluftsförbund, skogsägareorganisationer och miljöskyddsorganisationer. Initiativ kan vara kurser, undervisning, pilotprojekt och ökad forskning.
- kommer att fortsätta med en samordnad nordisk insats, med huvudvikt på att sammanställa befintlig kunskap, att skapa ny kunskap genom forskning och utveckling, samt att stimulera till produktutveckling genom att bygga vidare på redan etablerat samarbete om bioenergi.

13. Fiske, fångst och akvakultur

Det överordnade målet inom de närmaste 20 åren är att den nordiska fiskepolitiken utvecklas enligt principen: Havets levande resurser nyttjas på ett långsiktigt hållbart sätt inom en ekosystemförvaltning som bygger på principerna i Biodiversitetskonventionen om bevarande av biologisk mångfald och hållbar användning av dess delar.

Havets levande resurser är en rikedom, och ett stort gemensamt ansvarsområde för de nordiska länderna. Fiske och fångst har medverkat till att skapa en grund till kustsamhällen i hela Norden – från Nordatlanten i väster och de arktiska delarna i norr, samt Östersjön i öster. För flera nationer och lokalsamhällen i Norden utgör havets levande resurser grunden till själva livsgrundlaget.

Nyttjandet av havets levande resurser, oavsett om det gäller fiske, fångst av marina däggdjur och sjöfågel eller akvakultur skall grundas på en helhetssyn, som bygger på kunskap och forskning, försiktighetsprincipen och hänsyn till marina ekosystem, häribland de sociala och ekonomiska betingelserna för näringen.

Mål och insatser 2005 – 2008.

De nordiska länderna

- bör vara ledande, inte minst i förhållande till EU och på andra internationella fora, för att genomföra och påvisa de positiva konsekvenserna av att anpassa kapaciteten till resursunderlaget. I detta sammanhang finns behov av att regionalt förstärka samarbetet i linje med målsättningen från Johannesburg, och säkra en bättre samordning i framtiden med tanke på att genomföra en integrerad, ekosystembaserad förvaltning av havets resurser. Detta kräver inte minst att länderna förstärker samordningen på nationell nivå.
- har till målsättning inom utbildning och forskning att säkra ett maximalt nyttjande av alla resurser som fångas, häribland också bifångst, spill från rensning och annat som idag kastas i havet. Utveckling av (bi)produkter genom nyttjande av restfraktioner, icke-kommersiella målarter och nya möjligheter att öka värdet av produkter.
- anser att ökad utbildning och forskning om ekonomiska och sociala faktorer och sambandet mellan förvaltningssystem och hållbarheten i nyttjandet av havets levande resurser.
- stöder forskning som skapar ett underlag för en vetenskaplig och balanserad kostrådgivning till konsumenten – både innehåll av ämnen som gagnar konsumentens hälsa, och de miljögifter, som genom näringskedjan ackumuleras i mat från havet, och som kan vara hälsofarliga.

- anser att det finns ett omfattande behov för att sektorns aktörer att samverka med undervisnings- och forskningssektorn, med målsättningen att samordna ett nordiskt utbildningsutbud avseende alla kvalifikationsnivåer, relevanta för sektorns framtida hållbara utveckling och konkurrensförmåga.
- anser att dialog och aktivt samarbete mellan förvaltningsmyndigheter och näringslivet är nödvändig för att man skall kunna vidta effektiva åtgärder som kan gynna en hållbar utveckling, baserad på havets levande resurser. Detta samarbete skall förstärkas och förbättras.
- uppmanar nordiska organisationer inom fiskesektorn att engagera sig i utformningen av strategier och prioriteringar i samarbete med offentliga myndigheter och forskningsmiljön.
- vill i nära samarbete med näringslivet, kartlägga och minska fiskeflottornas energiförbrukning och hantering av avfall.
- stöder fortsatt utveckling av fångstteknik, som bidrar till att minska de negativa verkningarna på natur och miljö, häribland begränsning av skrapande redskaps påverkan på havsbotten och dess biodiversitet. Härtill kommer inriktning på yrkesfiskarnas arbetsmiljö.
- kommer att arbeta för ett brett internationellt accepterat av en hållbar förvaltning av marina däggdjur. Det är nödvändigt att åter få den internationella valfångstkommissionen (IWC) att fungera som institution för bevarande, forskning och förvaltning.
- kommer att stimulera forskning inom teknologi som ökar värdeskapandet och som minskar miljöbelastningen men samtidigt garanterar att akvakulturen blir konkurrensförmågig kompetent, samt att anställda har en sund arbetsmiljö.
- stöder kompetenshöjande hos alla berörda inom akvakultur i fråga om betydelse för trivsel och hälsa för fiskar och djur inom akvakulturen häribland inte minst samspelet med miljön samt åtgärder mot fiskutsläpp.

14. Samarbete i närområdena

Det övergripande målet för de nordiska ländernas insatser i närområdet är att bidra till en långsiktig ekonomisk utveckling, som bygger på hänsyn till naturen och miljökraven samt traditionell ekologisk kunskap. Härtill vill de medverka till att minska de sociala och hälsomässiga skillnaderna, samt stödja integrationen av hållbar utveckling inom alla sektorer.

De nordiska länderna kommer att bidra till att bevara och beskydda den biologiska mångfalden, att återupprätta miljö kvaliteten, minska föroreningen och säkra ett hållbart nyttjande av resurserna. De nordiska länderna kommer att stödja öppenhet, demokrati, offentlighetens deltagande och bidra till att skapa likartad lagstiftning samt en effektiv lokal förvaltning.

De nordiska länderna kommer att bidra till utbildning för hållbar utveckling, stödja utveckling av miljövänlig teknologi och ekoeffektivitet samt förbättra fackkunskaperna inom miljöteknologin.

De nordiska länderna vill främja en hållbar utveckling i de arktiska samarbetet samt minska föroreningen av isar, hav, vatten och luft i närområdet samt reducera de långväga luftföroreningarna till Arktis och tar initiativ till en strategi för hållbar havsmiljö och ett försvarbart utnyttjande av havets resurser i det nordatlantiska havet.

De nordiska länderna kommer att följa och minska effekterna av klimat- och ozonlagarsförändringar i norr och arbeta för att öka den nukleära säkerheten och öka säkerheten i samband med hantering av nukleärt avfall.

Nordiska ministerrådet kommer försätta att utveckla samarbetet med framför allt de baltiska länderna, nordvästra Ryssland, och Arktis. Samarbetet kommer att anpassas till de regionala särdragen och de i varje tid rådande politiska prioriteringarna. I ljuset av EU:s utvidgning kommer det skiljas på samarbetet med de nya EU-medlemmarna och samarbetet med nordvästra Ryssland.

Samarbetet med de baltiska länderna kommer att ske som parter på en likvärdig nivå. Etablerade goda relationer mellan de nordiska och de baltiska länderna skall bevaras och vidareutvecklas. Målsättningen med samarbetet med Estland, Lettland och Litauen är ett ökat nordisk-baltiskt samarbete, både politisk på regeringsplan (NB8) och med hänsyn till gemensamma projekt och nätverk.

Det fortsatta samarbetet med nordvästra Ryssland skall medverka till att utveckla och stimulera hållbar utveckling i förhållande till de ekonomiska, miljömässiga och sociala förhållandena i regionen.

Det nordiska miljösamarbetet prioriterar stöd till lösningar av miljöproblem i närområdet och Arktis högt.

Finansieringsinstitutioner har bildats, som Nordiska Miljöfinansieringsbolaget NEFCO speciellt för att stödja miljöprojekt. Även Nordiska Investeringsbanken NIB har numera inriktat delar av sina aktiviteter i närområdena på miljöfrågor i form av miljölåneverksamhet.

Samarbete i form av partnerskap tar form. Nordiska Ministerrådet deltar i EU:s "Northern Dimension Partnership in Public Health and Social Well-being" för folkhälsa och socialt välbefinnande och har dessutom framhållit värdet av ett jämställdhets- och barnperspektiv. Hållbarhetsperspektivet har fått en viktig plats i det vidare arbetet med verkställandet av partnerskapsprogrammet.

Utveckling av hållbar produktion och konsumtion i närområdet är ett viktigt satsningsområde för de nordiske länderna. Det nordiska samarbetet kommer att uppnå detta genom politisk dialog och genom att involvera närområdena i konkreta program och projekt, där detta är ändamålsenligt.

Det finns en stor ekonomisk tillväxtpotential i närområdena och barriärer för handel och investeringar skall avvecklas. En nordisk insats skall vara målinriktad och kan komplettera det övriga regionala samarbetet bland annat Arktiska Rådet, Östersjörådet, Barentsrådet, EU:s Nordliga Dimension, HELCOM och Baltic 21, där de nordiska länderna är medlemmar.

Nordens nordatlantiska närområden är på flera områden relevanta i förhållande till de nordiska målsättningarna för hållbar utveckling – särskilt i förhållande till havsmiljön och havets resurser.

Mål och insatser 2005-2008

- I *Arktis* kommer de nordiska länderna utveckla samarbetet och arbetsdelningen mellan regionala processer och institutioner. De nordiska länderna kommer att stödja insatser som rör ursprungsbefolkningar, välfärdsarbete som inkluderar jämställdhetsfrågor och hållbar användning av naturresurser samt utveckling av utbildnings- och forskningssamarbetet cirkumpolärt. De nordiske länderna kommer att bidra till arbetet genom att identifiera indikatorer och rapporter för hållbar utveckling samt stödja arbetet i Arktiska Rådets arbetsgrupp för hållbar utveckling.
- I *Barentsregionen* kommer de nordiska länderna stödja nätverk för lokal Agenda 21 och för ursprungsbefolkningen och aktivt medverka i arbetsgruppen för hälso- och sociala frågor. Norden kommer att stödja implementering av de åtgärder som rekommenderas i "NEFCO/AMAP Hot Spot List" och i handlingsplanen för "Barents Region Cleaner Production

Strategy" samt kommer att verka för att konkreta åtgärder genomförs för att öka kärnsäkerheten.

- I *nordvästra Ryssland* kommer de nordiska länderna stödja implementering av EU:s handlingsplaner för den Nordliga Dimensionen, utveckling av finansieringsinstrument för små och medelstora projekt, samt stärka utveckling och uppbyggnad av effektiva förvaltningar och myndighetssamarbete samt utarbeta ett samarbetsprogram.
- I *Östersjöregionen* kommer de nordiska länderna stödja verkställandet av IMO:s principbeslut att klassificera Östersjön som ett särskilt känsligt område, verka för en bättre vattenkvalitet i området samt identifiera och finna lösningsmodeller för administrativa, tekniska och andra hinder för ett effektivare gränsöverskridande samarbete. De nordiska länderna kommer att stödja utveckling av effektiva lokala, regionala och nationella förvaltningar för hållbar utveckling. De nordiska länderna kommer att stödja överföring dels av teknik och kunnande, dels av nordiska erfarenheter med implementering av EU-lagstiftning och av de baltiska ländernas erfarenheter, till Ryssland.
- De nordiska länderna kommer att stödja genomförande av program och rekommendationer i Östersjöområdet inom de organisationer, som aktivt deltar i arbetet för hållbar utveckling, t ex HELCOM.

15. Allmänhetens deltagande och lokala Agenda 21

De nordiska länderna skall uppmuntra allmänhetens medverkan i samhället genom att säkerställa informationens tillgänglighet och främja medborgarnas deltagande i utformningen och genomförandet av en policy för hållbar utveckling. För att integrera hållbar utveckling i de lokala planeringsprocesserna är det fortfarande viktigt att stödet för en lokal Agenda 21 verksamhet i kommuner förstärks och inriktas från agendaformulering till konkret handling.

För att säkerställa en miljömedveten allmän opinion och för att upprätthålla förtroendet för det politiska systemet och förvaltningen är det viktigt att man kan säkra tillgången till information om miljöfrågor, allmänhetens deltagande i beredningen av beslut som gäller miljön samt rätten att överklaga myndigheternas beslut. De här principerna främjades i den fjärde paneuropeiska miljöministerkonferensen i Århus 1998.

I de nordiska länderna är lokalförvaltningen både politiskt och ekonomiskt ytterst framträdande. Subsidiaritet präglar traditionellt beslutsprocessen, förvaltningen är öppen, och allmänheten engageras i planering och i större lokala initiativ.

Arbetet med lokala Agenda 21 är mycket brett upplagt i Norden, och verksamheten har fått starkt stöd bland medborgarna. Lokala Agenda 21 processer har varit viktiga verktyg för att samla politiker, lokalmyndigheter, näringsliv, medborgarorganisationer och invånare kring hållbar utveckling. Det övergripande arbetet på Agenda 21 har skapat förutsättningar för konkreta åtgärder genom att generera behövliga kunskaper och färdigheter samt partnerskap mellan olika aktörer kring hållbar utveckling.

Utvecklingen av den lokala Agenda 21 i allt fler kommuner kräver att det inrättas regionala nätverk för utbyte av erfarenheter och information i och mellan de nordiska länderna samt deras närområden.

Toppmötet kring hållbar utveckling i Johannesburg befäste regeringarnas engagemang i en hållbar utveckling och det effektiva genomförandet av Agenda 21. Vid toppmötet lanserade kommunerna begreppet Local Action 21 som nästa steg av Lokal Agenda 21.

Local Action 21 förutsätter att man

- går från agenda till handling genom att ta upp särskilda faktorer som förhindrar en hållbar utveckling, såsom fattigdom, orättvisa, konflikter, ohälsosamma miljöer och osäkerhet.

- motarbetar den världsomspännande minskningen av naturtillgångar och miljöföroreningen., och
- inför och befäster verktyg som i lokalförvaltningen säkrar snabbt genomförande, effektiv övervakning och kontinuerlig förbättring.

Mål och åtgärder 2005-2008

De nordiska länderna

- förväntar att ha avslutat arbete med genomförandet av Århuskonventionen till år 2005. De nordiska länderna avser också att stödja ett snabbt genomförande i närområdena. Som en fortsättning kommer de nordiska länderna att gå in för att Århuskonventionens principer tillämpas inom andra områden som har betydelse med tanke på en hållbar utveckling.
- uppmanar kommunerna att utveckla nätverk och sprida erfarenhet och goda exempel kring hållbar utveckling.
- skall främja fortsatt utvecklingen av Agenda 21-verksamheten till alla kommuner och säkerställa övergången till konkreta handlingar för att främja en hållbar utveckling.
- skall bidra till ett förbättrat samarbete mellan företag och offentliga myndigheter.
- skall förstärka partnerskap mellan myndigheter och medborgarsamhället.
- skall fortsätta sitt arbete för att stärka och bredda lokala Agenda 21 i närområdena och därvid betona social utveckling och en stärkning av medborgarsamhället.
- skall möjliggöra nyttjandet, tillämpningen och utvecklingen av indikatorer på lokal hållbar utveckling som underlättar för de lokala myndigheterna att jämföra sitt arbete, informera allmänheten om trender och väcka debatt kring hållbar utveckling.
- skall arbeta för att kulturmiljöer, som utgör en källa till kunskap om föregående generationers levnadssätt och resursanvändning, vårdas på hållbart sätt.
- och Nordiska Ministerrådet arbetar på att öka allmänhetens engagemang i sin verksamhet i enlighet med Århuskonventionens bestämmelser om tillgång till samt insamling och spridning av miljöinformation, och om allmänhetens deltagande i planer, program och policy som gäller miljön.

16. Genomförande och uppföljning

Den nordiska strategin för hållbar utveckling sätter långsiktiga mål för hur Norden skall utvecklas fram till år 2020 och beskriver, vilka mål och insatser Norden kommer att arbeta för under perioden 2005-2008. En hållbar princip är integration av miljöhänsyn och hållbar utveckling inom sektorpolitiken och övriga politiska områden. Det kräver en betydlig omställning i de nordiska länderna och i det nordiska samarbetet. Det förutsätter politiskt ledarskap och en löpande dialog mellan myndigheterna. Det förutsätter vidare deltagande från andra aktörer i linje med Århuskonventionens principer.

De nordiska länderna har huvudansvaret för att genomföra strategin. Genomförandet av strategin finansieras primärt genom att de enskilda landets regeringar har det nationella ansvaret för att följa upp strategin. Nordiska Ministerrådet har ansvaret för att finansiera genomförandet av strategin på de områden, som inte omfattas av ländernas ansvar för uppföljning av strategin. Nordiska Ministerrådet har vidare ansvar för information, rapportering, värdering och revision om/av strategin.

Strategin kommer att genomföras och följas upp inom ramarna för Nordiska Ministerrådet av statsministrarna, samarbetsministrarna och fackområdesministrarna. Samarbetsministrarna har det överordnade ansvaret för att Nordiska Ministerrådet genomför strategin.

Fackministerråden har det primära ansvaret för att genomföra och följa upp innehållet i strategin inom sina arbetsområde genom att sektorerna integrerar arbetet med hållbar utveckling i deras ordinära arbetsområden. De olika sektorerna under Nordiska Ministerrådet anpassar sina sektorstrategier och handlingsprogram tidsmässigt till strategin för hållbar utveckling.

Strategin skall revideras under 2008 och föreläggas statsministrarna och de politiska ledarna för de självstyrande områdena, samt samarbetsministrarna. Innan strategin revideras, skall resultat och erfarenheter från genomförandet av strategins andra period värderas.

Ett utkast till strategin ha sänts för yttrande till nordiska icke statliga organisationer (NGO:er). Det kommer att innebära en utmaning i arbetet med genomförandet, uppföljningen och revideringen av strategin, att i hög grad ta fasta på de synpunkter som flera NGO:er har påpekat som väsentliga för en hållbar utveckling.

Som led i strategin har de nordiska länderna utarbetat indikatorer, som kan belysa hur strategins mål och initiativ skall genomföras, och hur utvecklingen kan beskrivas utifrån centrala parametrar i en hållbar utveckling. Indikatorerna kommer löpande att utvecklas så att de motsvarar uppställda mål och insatser.

Både länderna och Nordiska Ministerrådet skall aktivt få information om strategin synliggjort nationellt och internationellt. Det är viktigt, att de relevanta aktörerna informeras om strategins mål och insatser och de åtgärder som sätts i verket i förbindelse härmed. Ministerrådets hemsida www.norden.org skall löpande uppdateras med information om strategin.

Strategin omfattar de nordiska länderna och de nordiska ländernas relation till närområden om hållbar utveckling. De nordiska länderna kommer arbeta för att genomföra relevanta delar av strategin inom ramarna för regionalt och internationellt samarbete.

Strategin gäller från den 1 januari 2005.